

מ, הנציגות הארצית" ל, איגוד היהודים של הרייך"

ק.י. באל-כדורי

א.

ה' "Reichsvertretung der Deutschen Juden", אשר נוסדה בסתיו 1933¹, ואשר נקראה החל מסתיו 1935 בשם "נציגות ארצית של היהודים בגרמניה" ("Reichsvertretung der Juden in Deutschland")², היתה התאחדות מרצון של החוגים הנוגעים בדבר, ובמיוחד של ההתאחדויות המרכזיות הגדולות ושל הקהילות. לרבות מוסדות בעלי כושר-הכרעה כגון המועצה של הנציגות הארצית והוועד הפועל של הנשיאות,³ וכן של הנשיאות וחברי ההנהלה הפעילים בתור גופים של הנהלה בפועל וביצוע. ה' "Reichsvereinigung der Juden in Deutschland", אשר באה במקומה בתוקף פקודה ממשלתית⁴ ביולי 1939, היתה ארגון כפוי על כל היהודים ברוח חוקי נירנברג,⁵ והיא הוקמה בעקבות הוראה חוקתית של הממשלה הנאצית, כשהיא מצויידת בסמכויות צנטראליסטיות מרחיקות-לכת, ועומדת תחת הפיקוח של מיניסטרויין-הפנים, אשר זרוע-הביצוע שלו היתה הגסטאפו.

1. השווה פרק 4, "ייסוד נציגות-הרייך", בדו"ח של א. הרצפלד: "שנותי האחרונות בגרמניה 1938—1933" (1945), בארכיון של "ידי-ושם" מס' 01/8. פרק זה פורסם בתרגום עברי ואנגלי ב"ידיעות ידי-ושם", כרך 11 (1958), הוצאה עברית ע' 143, הוצאה אנגלית ע' 160.
2. כמו כן: מאקס גרינוואלד: "ראשית נציגות הרייך" ב-"Leo Baeck Yearbook" כרך 1 (1956).
3. באל-כדורי: "הנציגות הארצית של יהודי גרמניה — הלבטים שביסודה והישגיה", ב"ידיעות ידי-ושם", כרך 11 (1958), הוצ' עברית ע' 142, אנגלית ע' 159. הוגו האן: "ייסוד נציגות הרייך" בקובץ Zwei Welten לזיגפריד מוזס ליום-הולדתו ה-75, הוצאת בטאון בע"מ, תל-אביב (1962), ע' 97.
3. פרידריך ס. ברודניץ: "נציגות הרייך של היהודים הגרמניים" בקובץ Zwei Welten (ראה הערה 2), ע' 106.
4. תקנה מס' 10 של הוק-אזרחות-הרייך מ-4 ביולי 1939, Reichsgesetzblatt, חלק א', ע' 1097, המודפסת בספרו של ברוננו בלאו.
5. "Das Ausnahmerecht für die Juden in Deutschland 1033—1945" מהדורה שניה 1954, מס' 242 בהוצאת "השבועון הכללי של היהודים בגרמניה", דיסלדורף.
- התקנה, שאושרה ע"י הוראת מיניסטרויין-הפנים מ-7 ביולי 1939, בדבר "איגוד היהודים", Reichsbürgergesetz מיום 15 בספטמבר 1935, חלק 1, כמו כן תקנה 1 לחוק הנ"ר מיום 14/11.35, Reichsgesetzblatt I, עמ' 1333 מובא בספרו של בלאו פורסמה ב-"Jüdische Nachrichtenblatt" של ברלין מיום 11 ביולי 1939.
- (ראה הערה 4) בתור מס' 75, 74.

באופן מיוחד יכול היה מיניסטר-הפנים להכליל ב"איגוד היהודים" אגודות, הסתדרויות ומוסדות יהודיים, או גם לפזר אותם, בשני המקרים הועבר רכושם, בסופו של דבר לידי "איגוד היהודים", גם במקרה של קביעות תחוקתיות סוטות בעת הפיזור. הקהילות "Kultusvereinigungen" נחשבו לסניפים מקומיים של "איגוד היהודים", ובתור כאלה חלו עליהם הוראות האיגוד. הם שמרו על עצמאותם רק בענייני-פולחן. עובדה זו, שהתקיימו בגרמניה בזו אחר זו שתי הסתדרויות-כוללות שונות של היהודים, כשלכל אחת מהן בסיס משפטי ואופי תחוקתי שונה בתכלית, הוזכרה בשנים האחרונות בפירסומים היסטוריים רבים, ומשום כך ידועה היא למדי. על סמך עובדה זו היו חוגים נרחבים, אשר הסיקו מכך, ש"הנציגות הארצית" היתה הסתדרות חופשית, אשר יכלה לפעול באורח עצמאי, ואילו "איגוד היהודים" הסתדרות בלתי-חופשית, במשמעות של "יודנראט", וכי באופן כזה נתהווה בתולדות היהודים בגרמניה, לרגל הקמת "איגוד היהודים" ביולי 1939, מעין קרע פתאומי ומפנה מכריע. אין טעות גדולה מה שקפה זו על מפנה מעין זה.

ב.

אמת נכון הדבר, שהתחולל מפנה מארגון חופשי או כמעט-חופשי לארגון פחות ופחות חופשי. אבל מפנה זה לא נתחולל לפתע-פתאום, ואף לא ביולי 1939. "הנציגות הארצית" ו"איגוד היהודים" לא נבדלו בפעולותיהן ותפקידיהן. הן היו אותה ההסתדרות, כמעט עם אותם המנהיגים והפקידים הבכירים, והמפנה באופי ההסתדרות, אשר אמנם התחולל, לא היה משהו פתאומי, והוא לא נבע מכל שינוי תחיקתי. השלב הראשון והחשוב ביותר של המפנה התחולל עוד בזמן כהונתה של "הנציגות הארצית", בחודשים הסמוכים לליל-הבדולח (9—10 בנובמבר 1938).

לית מאן דפליג, כי גם בשנים 1933 עד 1938 לא היתה "הנציגות הארצית" אף פעם הסתדרות חופשית לאמיתה, הנתונה רק למרותם של חוקי המדינה. בימי המדינה הדיקטטורית לא היה קיים מצב כזה לגבי הסתדרויות יהודיות, ואף לא לגבי הסתדרויות לא-יהודיות. כמו כל ארגון, עמדה אף היא תחת פיקוח הגסטאפו. ואולם בזמן הראשון הופעל פיקוח זה רק לעתים רחוקות יחסית.

הנאצים השיגו לעצמם עוד ב־1933 סקר מדוייק על כל הארגונים היהודיים⁶ אך משנסודת "הנציגות הארצית", זה התרחש ללא התערבותה של המדינה. על יסוד "נציגות ארצית" נמסר אז למיניסטרוי-הפנים, ואולם לא הגסטאפו ולא כל גוף ממלכתי אחר גילו לעת ההיא ענין מיוחד בה.⁷

באביב 1934 נתפרסם, שה"שטירמר" של יוליוס שטרייכר מתכנן הוצאת גליון מיוחד מוקדש ל"עלילת-הדם", אך כל הנסיונות מצד היהודים למנוע את הדבר, לא נשאו פרי. "הנציגות הארצית" שלחה את המברק הבא להיטלר: "שטירמר מפיץ גליון מיוחד, אשר — תוך גידופים נוראים ותאורים מזוועים — מאשים את היהודים בעלילת-דם. קבל אלוהים ואדם אנו מרימים קול-מחאה נמרצת נגד בזיון זה של אמונתנו, שאין לו אח ודוגמא". המברק לא זכה למענה כלשהו, אך גם לא גרר אחריו כל תוצאות רעות.⁸

6. השווה ארכיון "יד ושם" מס' 01/24.

7. בנו כהן: "לשאלת ההנהלה של איגוד התרבות היהודי", ארכיון יד ושם, מס' 01/6.

8. ראה הרצפלד (הערה מס' 1).

בסתיו 1935, מיד אחרי פירסום חוקי נירנברג, חיבר ליאו בון נוסח של תפילה אמיצה, אשר הופץ ע"י "הנציגות הארצית" לשם הקראתה בבתי־הכנסת ביום־הכיפורים, ליאו בק ואוטו הירש, חבר הנהלה פעיל של "הנציגות הארצית", נעצרו בגלל זה ע"י הגסטאפו לזמן קצר.⁹

ביוני או יולי 1938 התקיימה ישיבה חשובה של מועצת "הנציגות הארצית" ובהתייעצות זו הציע יוליוס זליגזון נוסח של החלטה נועזת ומסוכנת ביותר. כולם נדהמו. בק ביקש למסור לו את נוסח ההחלטה, על מנת לסגנונו. בסוף הישיבה הרשמית קרא בק החלטה, שניסח אותה על פי הטיוטה של זליגזון, מתונה יותר, אבל עדיין חריפה מאוד, היא נתקבלה פה אחד.¹⁰

סיטואציה נוחה יחסית זו השתנתה כליל אחרי שריפת בתי־הכנסת והמעצרים ההמוניים בליל הבדולח בנובמבר 1938. ב־10 בנובמבר נסגרו משרדי כל הארגונים היהודיים, ומרבית האישים המרכזיים הובלו למחנות־ריכוז. כעבור זמן קצר דרשה הגסטאפו מאת בק, שעליו הוטל מעצר־בית, לפתוח מחדש את "הנציגות הארצית". בק הציג כתנאי שלפני־כן יש לשחרר ממחנה־הריכוז את שני עוזריו הראשיים, את אוטו הירש וארטור לילינטאל, ולאחר שהגסטאפו נאותה לשחררם, הודשה "הנציגות הארצית"¹¹

ברם, "הנציגות הארצית" הזאת, מבחינה פונקציונאלית, כבר לא היתה זו של לפני־כן. מוסדות־ההכרעה, המועצה והוועד־הפועל של ה"נציגות הארצית" לא היו רשאים יותר להתכנס, והנציגות נהלה אך ורק ע"י המוסדות המבצעים, הנשיא והנהלה.¹² הנהלה זו עמדה תחת לחץ וביקורת בלתי־פוסקים מצד הגסטאפו, לשם זירוז ההגירה, וכתוצאה מכך באה במקום הגירה מאורגנת הגירת־מנוסה בכל האמצעים, לגאליים ובלתי־לגאליים.¹³

כדי להפעיל לחץ חזק יותר ולהקל על מלאכתה, התחילה הגסטאפו כבר אז לבצע ריכוז בתוך ההסתדרויות היהודיות. הקהילות אמנם נשארו עדיין בלתי־תלויות ב"נציגות הארצית", אבל המפלגות והאגודות הפוליטיות חוסלו ונאסרו מאז ליל־הבדולח, ושני הגופים, שטיפלו בהגירה – המשרד הארצי־ישראלי וה־Hilfsverein – נכללו כמחלקות ב"נציגות הארצית",¹⁴ וכן הפך "החלוץ" למחלקת השדוד־המקצועי (Berufsumschichtung) של "נציגות הרייך".¹⁵

גם בקהילות הכריעו מעתה ההנהלות בלבד, ואילו נציגויות הקהילות והוועדים התבטלו.¹⁶

9. ליאו בק (דו"ח מאת האנס רייכמאן): "תזכיר על מעצרו בשנת 1935, ב"ספריית וינר" מס' 340, העתק בארכיון יד ושם מס' 02/18.
10. בנו כהן: "ידיעות קטנות שונות" (1944), ארכיון יד ושם מס' 01/33.
11. הרצפלד, כמו למעלה הערה 1.
12. "פרוטוקלים להבהרת דברים" של חוג הציונים בגרמניה, פרוטוקול מס' 1 (1958), ארכיון יד ושם 01/216.
13. ארטור פרינץ: "הגסטאפו בתור אויב ובתור מסייע להגירה היהודית" (1945) ארכיון יד ושם מס' 07/18.
14. בנו כהן: "נובמבר 1938" (1945), ארכיון יד ושם 01/5.
15. פרוטוקול מס' 1 (הערה 12 למעלה).
16. בשביל ברסלאו: וילי גלוסקינוס: "הקהילה היהודית בברסלאו מה־9 בנובמבר 1938 עד ה־1 בספטמבר 1939" (1939/40), ארכיון יד ושם מס' 01/27.

מכאן, אין זה משתמע שראשי „הנציגות הארצית“ הפכו פתאום למבצעים נרצעים לרצון הגסטאפו. הם נאבקו על כל צעד ושעל, בשטחים רבים הוסיפו לפעול באורח עצמאי, — אבל אופי הארגון החל להשתנות, כשהלחץ הולך וגובר. המנהיגים נשלחו ע"י הגסטאפו לווינה, כדי ללמוד את השיטה, שהוכנסה גם ע"י אייכמן, היינו הקמת מרכז להגירה יהודית, ש„הנציגות הארצית“ שללה אותו עד אז — על מנת להפעיל כמותו גם בברלין.^{17/18}

מסופר על שני מקרים אופייניים של התגוננות. עלה בידיו של פראנץ מאיר, עוד בינואר 1939, ע"י אחיזת-עיניים נועזת, למנוע למשך זמן ממושך למדי את מסירת הדביזים של הג'וינט, שנמצאו ברשות „נציגות הרייך“. פאול אפשטיין, אשר הוזמן במרץ 1939 ביחד עם נציגים אחרים של יהדות גרמניה, לפני אייכמן ונאצי אחר (שהיה אז ממונה על אייכמן), ידע לשמור על כבוד היהדות, אם גם לא הצליח למנוע את הקמת המרכז להגירה יהודית. בנו כהן מוסר על כך¹⁹: „פאול אפשטיין קם אז ואמר: האדונים, היושבים כאן לפניכם, הם נציגי היהדות הגרמנית ורואים עצמם כנבחרים היהדות הגרמנית ולא כמקבלי-משרות מטעם הגסטאפו, אתם, רבותי, שרויים בסיטואציה היסטורית. גם עמנו היהודי שרוי בסיטואציה היסטורית, אם-כי טראגית. הננו חייבים לעמנו דין וחשבון על התנהגותנו. אם אתם מדברים אלינו באופן כזה, לא נוכל לשתף פעולה אתכם. רשאים אתם להוביל אותנו למחנה-ריכוז בכל-עצת ולנהוג בנו כאוות-נפשכם. אך כל זמן שאנו עוד חופשיים, חייבים הנכם לכבד את זכויות האדם שלנו ולנהוג אתנו בהתאם לכך. — נאום זה עשה כנראה רושם על הנאצי השני, אבל אייכמן צווח: „מה שיקרם אחרי התבטאות מחוצפת זו, על זה נחליט אנחנו. הסתלקו! חכו בחוץ!“ באותה הישיבה השמיע מקודם גם היינריך שטאהל, יו"ר קהילת ברלין, התקפה על אייכמן. הוא אמר:²⁰ „אנחנו כולנו בעד הגירה. אבל אתם בעצמכם — ע"י שיטת הדפורטאציה שלכם (היינו גירוש מעבר לגבול) — מסכלים את ההגירה. ע"י גירושים המוניים מעבר לגבול הנכם שמים לאל את כל אפשרויות הגירתנו לארצות השכנות. משום זה הארצות השכנות ממאנות לתת לנו דביזים.“ על דברי ביקורת אלה צווח אייכמן: „פרחח נתעב, טינופת, כנראה שזה זמן רב לא ישבת במחנה-ריכוז; כיצד אתה מעיז בכלל?“

מתחורר איפוא, שהמחצית הראשונה של הדרך מהסדרות חופשית באופן יחסי להסדרות-של-תלות כבר הושלמה עד סוף 1938 והחודשים הראשונים של 1939, כלומר בימי כהונתה של „הנציגות הארצית“. ולא של „איגוד היהודים“. מצב זה נשאר בעינו במשך כל החודשים הקרובים.

מהאמור עד כה מסתבר כבר, שהתקנה העשירית של חוק-אזרחות-הרייך, אשר על פיה הוקם „איגוד היהודים של הרייך“, ב-4 ביולי 1939,²¹ לא גררה אחריה כל שינוי של ממש, אלא רק המשיכה קו התפתחות, שבמחציתו כבר התבצע, והשתיתה אותו על אשיות ההווה. מי שסובר בכל זאת, שע"כ התהווה מפנה פתאומי, צריך היה לשער

בשביל המבורג: מאקס פלאוט: „הקהילה היהודית האמבורג 1934—1943 (1946), ארכיון יד ושם 01/13.

17/18. פראנץ מאיר: „נובמבר 1938“, ארכיון יד ושם מס' 01/13.

19. בנו כהן: „באי-כוחה של היהדות הגרמנית בפני הגסטאפו במרץ 1939“ (1958), ארכיון

יד ושם מס' 01/215.

20. בנו כהן: כנ"ל.

21. ראה הערה מס' 4.

לכל הפחות, שהתקנה הזאת — כמו עם ייסוד היודנראט בפולין לאחר-מכן — נכפתה ע"י הוראה מהיום למחר. ההיפך הוא הנכון. למרבה ההפתעה, התנהל, מו"מ ממושך, שארך חודשים, בין הגסטאפו והגופים היהודיים, על תוכן התקנה החדשה של „איגוד היהודים“ ועל הרכבה.

למדנו על כך קודם-כל מידיעה ב-„Jüdische Weltrundschau“, שנה א' מס' א' מה-7 במרץ 1939²², אשר נתגלתה או נתגלתה מחדש לפני כמה שנים ע"י ד"ר שאול אש, ירושלים. בגליון זה אנו נתקלים באופן מפתיע בחדשה, המספרת על ייסודו של „איגוד היהודים של הרייך“ בשם זה וכפי שזה התרחש יותר מאוחר, כאילו כל זה כבר התבצע. כנראה שהידיעה הגיעה לחו"ל ע"י הדלפה בטרם-עת. בכל אופן מתברר מכך, שכבר במועד זה מוקדם כמו ראשית מרץ 1939 דובר על ייסוד „איגוד היהודים“ וכי אז כבר נקבע אפילו השם.

הנסיבות התחזורו עוד יותר, כאשר נמסר לרשותי — במסגרת עבודתי ב„יד ושם“ — מכתב מקורי משנת 1939, המדווח בפרוטרוט על ניהול המו"מ הנ"ל במשך חודשים ארוכים.²³ קצת יותר מאוחר גם הגיעה לידי חליפת מכתבים מקורית מהקיץ 1939 בין ד"ר פראנץ מאיר (אז כבר בתל-אביב) ומנהיגה של „הנציגות הארצית“ — „איגוד היהודים“, לנושא עיונו חשובים בהקשר זה שני מכתבים מאת פאול אפשטיין, מה-4 ביולי וה-2 באוגוסט 1939.²⁴ מסתבר מתוך מכתביו של אפשטיין, כי הבעיה המרכזית, שניצבה בפני אנשי „הנציגות הארצית“ היתה השגת האמצעים להגירה המונית מזרות. הם רצו לגייס למטרה זו את כל האמצעים, שהיו עדיין מצויים בחוגים היהודיים, ובמיוחד תרומות רבות מימדים, אולם הענין נכשל בגלל תקנות פורמאליות, אשר לעתים קרובות קבעו מראש גם את השימוש באמצעים במקרה של ביטול התרומה. לפעמים הדבר נכשל גם בגלל צרות-האופק של הממונים על התרומות או על קרנות יהודיות אחרות.

עוד בשנת 1945 צויינה עובדה זו ע"י גיאורג לובינסקי (גיורא לוטן), אשר מסר על מקרה מענין מאוד.²⁵ הוא אמר: „ניסיתי בשנת 1938, אחרי נסיעה לארץ-ישראל להעביר ארצה חלק מהרכוש של בתי היתומים היהודיים בגרמניה. הצעתי אמרה, להעביר לא"י 10%, על מנת להקים מוסד חקלאי. מצאתי תמיכה בהצעתי בקרב אישי קהילת אסן, וברצוני גם להדגיש, שדווקא ד"ר הרצפלד גילה הבנה רבה לענין. התכנית נכשלה, לא משום שלא היינו משיגים את הדביוזים, ואת האישור לייצוא הכספים, אלא משום שחלק גדול מבתי-היתומים לא יכלו להכריע — בשנת 1938 — על הפקדת 10% מהונם, בבנקים, לרשות הקמתו של מוסד בא"י. רק מוסד אחד — בית-היתומים היהודי בפדרבורן, החליט אז להעמיד לרשות התכנית הנ"ל סכום של 70.000 מארק, אשר הועברו לארץ באמצעות עליית-הנזעור“. עכשיו כבר רצתה „הנציגות הארצית“ להפעיל אמצעים כספיים גדולים בכיוון דומה. אפשטיין מוסר מתוך שביעות-רצון רבה, שהתקנה של „איגוד היהודים“ החדש יאפשר להעביר את הונן של ההסתדרויות העצמאיות לרשות „איגוד היהודים“, בדרך של

22. המערכת של Die Jüdische Weltrundschau היתה בתל-אביב (רוברט ולטש). אבל מבחינה טכנית הוצאה בצרפת. היא המשיכה בקיומה עד קיץ 1940
23. מכתב מאת קורט גולדמן (ראובן גולן) מאמסטרדאם 1939 לחברים שונים בארצות שונות, ארכיון ירושם 01/219.
24. ארכיון יד ושם 08/8.
25. גיאורג לובינסקי (גיורא לוטן): „לייסודה של נציגות הרייך“ (1945), ארכיון ירושם 01/10.

הצטרפות או עזובן משפטי, או במקרה שארגון כלשהו מחליט על התחללותו, להעביר את יתרת הונו ל"איגוד היהודים". יתר-על-כן, "הנציגות הארצית" סבלה מחוסר-אונים, משום היותה התאחדות מרצון, ונתגלעו קשיים מרובים, בעיקר בקהילת ברלין. עתה כתב אפשטיין, אהרי פירטום התקנה (במכתב מה-2 באוגוסט): "הקהילות תהווינה בעתיד סניפים של "איגוד היהודים". הן נשארות עצמאיות רק בתור מוסדות-פולחן למטרות דתיות. באופן כזה התגשם איפוא הרעיון הצנטראליסטי, לרבות הפיקוח על התקציב, שאנחנו תבענו כבר בשלב יותר מוקדם".

נושא הדיונים בין הגסטאפו והמוסדות היהודיים לא היוותה כמובן עצם השאלה של תלות בתקנות הגסטאפו. על כגון דא לא ניהלה הגסטאפו מו"מ, כי זה היה עניין של עובדות ועוצמה שלטונית. אבל אנחנו יכולים להיווכח עתה, על מה התנהל באמת המו"מ. נקודה אחת היה נושא הריכוז (צנטראליזאציה), שנוכר במכתב שלעיל. כאן חפפו האינטרסים של "הנציגות הארצית" את אלה של הגסטאפו, ובמיוחד רצונה של "הנציגות הארצית" להשיג ע"י כך את האמצעים הדרושים למימון ההגירה, אשר היו על פי התקנה החדשה גם המטרה העיקרית של "איגוד היהודים". מבחינת הגסטאפו משמעות הריכוז אמרה פשוט האדמיניסטרציה, כי מעתה יהיה לה מגע ומשא רק עם מוסד יהודי אחד והדבר יביא גם להגברת השפעתה. בנקודה זו היו מנוגדים רק האינטרסים של קהילת ברלין, אשר רצתה לשמור על איתנותה. לעומת זה היתה קשה הרבה יותר הנקודה השניה של המו"מ, וזאת היתה כנראה העילה להתמשכותו היינו הניגוד בין קהילה של ברלין והנציגות הארצית, אשר פרץ שוב בהזדמנות זו.

כבר בשנת 1933 התנגדה קהילת ברלין לייסוד "נציגות ארצית" מיוחדת, וטענה לכתר המנהיגות של היהדות הגרמנית.²⁶ "רק מתוך חריקת-שיניים ובאגרופים קמוצים היינו שותפים להפיכה באסן" (היינו ייסוד ה"נציגות הארצית") — כך נאמר בישיבה השניה של מועצת "נציגות הרייך".²⁷ הסיכסוך עמד בעינו במשך כל השנים מ-1933 עד 1937. לא כאן המקום לתארו. הוא גם החריף, מפאת האנטיפטיה האישית בין ליאו בק והיינריך שטאהל, הנובעת מההבדל הרב באישיותם של שני המנהיגים הללו. בסתיו 1937, לאחר פרישת גיאורג קארסקי מהמדיניות היהודית בגרמניה בכלל, ומן הקהילה הברלינאית, הניחו רבים, שהניגוד ייושב, ואולם מהמכתב של קורט גולדמן, שהובא לעיל,²⁸ ממאי 1939, הננו למדים, שהדבר לא אירע כך, ואריכות המו"מ נבעה כנראה מכך, שהגסטאפו היססה זמן רב, אם להשתית את "איגוד היהודים" החדש על המשכת "הנציגות הארצית" או על קהילת ברלין, או אולי אף על בסיס חדש לחלוטין.

גולדמן כותב באותו מכתב: "בהקשר זה מענין הדבר, שהסיכסוך הישן בין "הנציגות הארצית" וקהילת ברלין עלה שוב, הננו עומדים בפני ייסוד של "נציגות ארצית" (?), וזה יביא לאי-ריכוז (?) בולט בעבודה. שטאהל, יר"ר הקהילה בברלין, הביע לאחרונה — בעת המו"מ עם השלטונות — את המשאלה, לנסח עוד פעם גם את עמדתה של הקהילה הברלינאית. הוא שלח לגסטאפו תזכיר של 10 עמודים, אשר בו לא היסס מלהעלות האשמות חמורות ביותר כלפי "הנציגות הארצית". הוא טוען במכתבו, ש"הנציגות הארצית" מורכבת רק מאינטרסנטים, שהיא לא עשתה כל עבודה של ממש, וכי לא ביצעה — על אף המאמצים

26. ראה למעלה, הערה 1.

27. לובינסקי, כמו בהערה 25.

28. ראה הערה 23.

העילאיים של קהילת ברלין — את המשימות ההכרחיות באמת ליהדות גרמניה. בסוף מכתבו הוא דורש להטיל את הנהגתה של יהדות גרמניה על קהילת ברלין. מכתב זה מהווה הלשנה פשוטה כמשמעה, ועלול לגרור אחריו תוצאות בלתי־נראות. הענין גרם לשערוריה רבתי ב"נציגות הארצית". בק כינה את המכתב כהלשנה, ודורשים לנתק את שיתוף הפעולה עם שטאהל. זה הכל ברגע זה, ואני מתאר לכם זאת בהרחבה כזאת, בכדי שתוכלו לראות במלואה את כל ההתפתחות הטראגית של היהודים בגרמניה..."

ייתכן, שהגסטאפו באמת היססה זמן רב, ואולי גם שקלה את הדרך השלישית, היינו להטיל את הנהגות היהדות הגרמנית על מישוהו אחר לגמרי. היא בוודאי יכולה היתה למצוא אנשים, שיהיו נרצעים לה יותר מבק ומשטאהל. אם הגסטאפו לא החליטה אז על כיוון כזה, הרי הטעם היה בלי ספק, שאדם־מן־הצד לא יהיה בעל אותם הקשרים הנחוצים לטיפול בהגירה המהירה, שאז גם הגסטאפו עדיין היתה מעונינת בה.

כיצד קיבלה יהדות גרמניה עצמה את הענין, ואיזה ארגון נראה לה מהימן אז, על כך אנו למדים מפסקה אחרת במכתבו של גולדמן: "הננו מלאי־פחד, שברגע חמור כזה יקפצו אי־אלה יהודים בראש, וישאבו את סמכותם מגופים חיצוניים יותר מאשר יהודיים. כך כבר קרה בקהילה של שטטין, אשר בה הקומיסאר, כפי שהוא נקרא²⁹ איננו אלא מכשיר בידי השלטונות... וכמה זמן זה יארך, עד אשר ההנהגה הכוללת של יהדות גרמניה תינטל ע"י מאן דהוא, אשר ימסור את היהודים לשלטונות במלוא מובן המלה".

בפועל לא הגיעו הדברים עד כדי כך, ו"הנציגות הארצית" הוסיפה להתקיים גם בתור "איגוד היהודים" עם זכויות ריכוזיות גדולות. על כל היהודים, יהודים במשמעות ההגדרה של חוקי נירנברג, — נכפתה החברות ב"איגוד היהודים"³⁰ עם תשלום מסי־חובה, ו"האיגוד" גם היה רשאי לגבות מס־חובה בעת ההגירה.³¹

גם הסיכסוך עם היינריך שטאהל יושב בסופו של דבר. אפשטיין כותב במכתבו מה־2 באוגוסט 1939³²: "אתם יכולים לתאר לכם, לאיזה ויכוחים גרמה התפתחות השאלה הזאת, בעיקר בקהילה (היינו של ברלין). כל זה היה קשה מאוד, ולא דווקא יפה ביותר. אינני רוצה להיכנס כאן יותר לפרטים, כיוון שמר שטאהל קיבל בינתיים את מרות התקנות, והעבודה המשותפת מתנהלת מאז כסידרה".

כך נשארה אפוא "הנציגות הארצית" בתור "איגוד היהודים", עם סמכויות מורחבות גדולות, מבלי שהשתנה משהו באופן פתאומי בתפקידיה או ביחסיה עם הגסטאפו. שינויים אלה — ההיעלמות המתגברת של חופש־פעולה עצמאית, בד בבד עם היעלמות התחומים, שבהם חופש פעולה כזה היה עדיין בגדר האפשר, כמו למשל הגירה ומערכת בתי־הספר — והתלות בפקודות הגסטאפו החלו כבר בדצמבר 1938, והם התפתחו באיטיות, אך בהתמדה, עד לסוף הטראגי.

29. השווה ברטולד סימונסון: "סטטין 1938/39 — האמבורג 1939/42" (1959), ארכיון ירושם מס' 01/200.

30. עם יוצאים מן הכלל מסויימים, ראה התקנה למעלה הערה 4.

31. תקנה, ראה למעלה הערה 5.

32. ראה הערה 24.

sent to the East and 417 of them were returned to Sweden before the end of the war. More than 80% of the 52 deceased were over 60 years old. The Danish authorities did everything they could to protect their citizens in their exile. Therefore Eichman was forced not only to return 5 half-Jews from Theresienstadt to Denmark, and to the visit of the mixed commission of Danish and Red cross officials to the Ghetto in June 1944. As described by the eminent scholar H. G. Adler and others the visitors were systematically deceived and did not realise that the Germans put up a show for them in order to disguise the camp's true character. In spite of this fact, the Danish achievement, pursued with outstanding insistence as shown here by new source-evidence, was remarkable and adds another proof to the amount of weight the Danes' defence of the Jews carried with the Nazis.

A Polish Jewish officer in a Nazi P.O.W. Camp — R. Lotz

The author of this memoir was Democratic Poland's first ambassador to Israel. Here, he recalls his experiences as a Nazi prisoner of war, in a camp for Polish officers. He relates how he succeeded in getting in touch with Moshe Sharet informing him of the great danger and asking him to make the Red Cross act on their behalf.

From "Reich Representation to Reichvereinigung". — K.R. Ball Kaduri

The author of this article discusses the change from volunteer representation of the German Jewish Communities to superimposed organization under Nazi rule. It was not a sudden change, but rather a gradual, evolutionary process and constant struggle for independent representation on behalf of German Jewry.

The Bricha (The Illegal Escape) Dr' Yehuda Bauer

This is a chapter from the author's comprehensive study of the illegal immigration movement in the years immediately after the Second World War (Known in Hebrew as "Bricha" — meaning Escape). It concerns most of European Jewry and especially what remained of Eastern European Jewry. These were the remnants of the Holocaust former Partisan fighters, who, upon their return to liberated Poland became aware of the fact that there was no hope for Jews in the countries of their birth. Thus began the search for pathways and roads to Israel.

The author tells here in detail, how these first groups began; their aims and ideals; their successes and failures. In his summary the author stresses the fact that it was the Polish Jews who initiated all the daring plans. They were aided by the delegates from the Jewish Brigade and the special delegates (Shlichim) who came later.